

Управління освіти і науки Закарпатської обласної
державної адміністрації
Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти

Жиленко В.М.

**Військово-історичні,
правові та політичні
основи захисту Вітчизни**

Навчально-методичний посібник

Виноградів, 2008

Жиленко В.М. Військово-історичні, правові та політичні основи захисту Вітчизни. Навчально-методичний посібник. – Виноградів, 2008. – 190 с.

Рецензенти:

Химинець О.В. – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін Закарпатського інституту післядипломної освіти;

Грабовський О.В. – кандидат біологічних наук, доцент кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін Закарпатського інституту післядипломної освіти

Таран О.М. – методист кабінету виховної роботи та предметів етико-естетичного циклу Закарпатського інституту післядипломної освіти

У навчально-методичному посібнику розглядаються інноваційні форми і методи навчання, які стануть в нагоді вчителю при підготовці молодого покоління до служби в Збройних Силах України, допоможуть сформувати особистість з виховним інтелектом і здоровим духом.

Розробка адресована до використання вчителям предмета «Захист Вітчизни» та історії України. Матеріали посібника можна також використовувати в проведенні занять із гуманітарної підготовки з військовослужбовцями строкової служби та військовослужбовцями служби за контрактом.

Затверджено науково-методичною радою Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол №2 від 03 квітня 2008 року)

Зміст

Вступ.....	5
Розділ 1. Військове мистецтво різних країн світу.....	8
1.1 Мудрість видатних діячів минулого.....	8
1.2 Великі полководці.....	19
Розділ 2. Військово – історичні основи захисту Вітчизни.....	45
2.1 Поняття національної безпеки держави.....	46
2.2 Розвиток національних ЗСУ та інших військових формувань України – необхідна умова забезпечення могутності української держави.....	49
2.3 Підготовка до захисту Вітчизни – обов’язок кожного громадянина. Зміст предмета «Захист Вітчизни». Обов’язки та правила поведінки учнів на уроках.....	51
Розділ 3. Правові основи захисту Вітчизни.....	52
3.1 Конституція України та Закони України про призначення ЗСУ та інших військових формувань України	52
3.2 Структура воєнної організації держави та її керівництво.....	54
3.3 Воєнна доктрина України.....	61
3.4 Законодавство України про порядок проходження військової служби. Види військової служби.....	63
3.5 Права та обов’язки призовників. Основні права, свободи та пільги військовослужбовців пов’язані з проходженням військової служби.....	66
Розділ 4. Політичні основи захисту Вітчизни.....	67
4.1 Основи міжнародного гуманітарного права.....	67
4.2 Міжнародне військово співробітництво та участь збройних формувань України в миротворчих місіях ООН.....	70
4.3 Основні напрямки військово-професійної орієнтації учнів.....	74
4.4 Військові навчальні заклади. Правила прийому, порядок підготовки та вступу до них.....	75
4.5 Історія походження військової присяги. Військова присяга – клятва на вірність українському народові, її значення і порядок прийняття.....	76
4.6 Бойовий прапор військової частини – символ честі, доблесті і слави.....	77
Розділ 5. Українське військо.....	80
5.1 Основні історичні етапи розвитку українського війська.....	80
5.2 Призначення, організаційна структура, озброєння і тактика ведення бойових дій слов’янського війська та війська княжої доби.....	81
5.3 Українське військо періоду козаччини. Запорізька Січ: організація та тактичні прийоми козацького війська.....	86
5.4 Бойова діяльність військових формувань у складі Російської імперії після скасування козаччини.....	96
5.5 Діяльність українських військових формувань під час першої світової війни	98

5.6	Збройні Сили Української Народної Республіки та їх роль у боротьбі за національну державність у 1917-1921 рр.....	100
5.7	Боротьба українського народу проти фашизму та національно-визвольна боротьба на Україні під час другої світової війни (Великої Вітчизняної війни).....	105
5.8	Розвиток озброєння та військового мистецтва. Військова служба українського народу в лавах Збройних Сил СРСР у післявоєнний період.....	112
5.9	Край в якому ти служиш.....	114
Додатки:		
	Військова присяга.....	120
	Бойовий прапор військової частини.....	121
	Загальні обов'язки військовослужбовців.....	122
	Обов'язки рядового.....	123
	Командир відділення.....	124
	Добовий наряд (загальні положення)	125
	Обов'язки військовослужбовців добового наряду	127
	Черговий роти	128
	Днювальний роти	130
	Вартова служба	132
	Основні види озброєння ЗСУ	134
	Інноваційний урок	144
	Навчальний кабінет предмета «Захист Вітчизни»	161
	Навчально-польові заняття (збори)	180
	Список використаної літератури	194

Вступ

Бойова готовність армії та флоту значною мірою обумовлюється рівнем підготовленості юнаків до строкової військової служби, до захисту Батьківщини. Строкова військова служба відповідно до Конституції та закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» є почесним обов'язком кожного громадянина (чоловічої статі). Це нелегкий, але дуже важливий і необхідний для суспільства вид діяльності, що характеризується складністю, високою напруженістю, динамічністю, суворою регламентацією, специфічністю спілкування.

З проголошенням України суверенною незалежною державою і створенням її Збройних Сил головною метою військової політики нашої країни стала гарантована національна безпека України від зовнішньої військової загрози, запобігання війни, підтримка міжнародного миру та безпеки.

Перехід Збройних Сил України до переважно якісних параметрів у військовому будівництві ставить більш високі вимоги до психологічної, фізичної та спеціальної підготовки військовослужбовців.

Сьогодні, коли новітні наукові відкриття швидко знаходять застосування у військовій практиці, зростає значення підготовки молоді до захисту Вітчизни. Нова техніка зумовлює докорінні зміни в характері та засобах бойових дій. Бій став набагато маневренішим, динамічнішим, швидкоплинним, збільшився його розмах, що висуває нові, вищі вимоги до психологічної, фізичної та спеціальної підготовки військовослужбовця, потребує від нього уміння швидко орієнтуватися в обстановці, вміння оцінювати її і приймати правильні рішення, координувати свої дії з діями підрозділу. Це означає, що біля пультів бойових машин, зенітно – ракетних комплексів, у танках, за штурвалами бойових літаків, у відсіках підводних човнів мають бути люди, краще, ніж раніше, підготовлені у військовому та спеціальному плані.

Державна система військового навчання виникла не на пустому місці. Вона увібрала в себе все передове, цінне, що є в історичному досвіді виховання підростаючих поколінь. Ще в Київській Русі військово – фізична підготовка здійснювалася в «будинках молоді», школах при монастирях, князівських дворах. За часів князя Святослава хлопчика у три роки вже садовили на коня, у сім – навчали грамоті, а у двадцять брали в походи.

Запорізька Січ виховувала 10 – 18 літніх дітей загиблих козаків у сирітських школах, де вони проходили військово навчання.

Військова підготовка молоді існувала в багатьох країнах: школи і пажеські корпуси в Росії, скаутський рух у Франції, бойскаутський – в Англії, загони російських скаутів на початку ХХ століття.

У роки Вітчизняної війни допризовна підготовка в СРСР охоплювала майже всю учнівську молодь, що давало змогу за короткий час готувати для фронту молодь, яка успішно оволоділа основами військової справи, добровільно вступала до народного ополчення, у партизанські загони, засвоювала скорочену програму військових училищ. Припинення в 1962 р. військового навчання в середніх навчальних закладах негативно вплинуло на підготовку молоді до військової служби. Тому в 1967 році, у зв'язку зі скороченням терміну служби у

Збройних Силах СРСР, було поновлено проведення початкової військової підготовки молоді.

У США, незважаючи на відсутність загального військового обов'язку, діє закон про розвиток освіти з метою національної оборони країни, за яким підготовка юнаків для сухопутних сил, флоту і авіації ведеться у середніх школах. Крім того, діють так звані молодіжні піхотні батальйони, куди приймають юнаків від 15 років, офіцерські тренувальні корпуси юніорського резерву, де проводяться заняття за спільною програмою школи та армії. Для американських школярів організовуються військово – спортивні ігри, змагання, відвідування гарнізонів, походи на військових кораблях тощо.

У Німеччині воєнізовані організації молоді охоплюють понад один мільйон юнаків.

З переходом Збройних Сил України на нову форму комплектування військ – за контрактом - як ніколи на середні освітні навчальні заклади покладається завдання підготовки молоді до служби в Збройних Силах України.

З 2004 року допризовна підготовка знайшла своє місце в новій навчальній програмі, яка отримала назву «Захист Вітчизни».

Нова навчальна програма «Захист Вітчизни» включає:

- військово – історичні, правові та політичні основи захисту Вітчизни;
- загальновійськову підготовку;
- вогневу підготовку;
- тактичну підготовку;
- прикладну фізичну підготовку;
- основи цивільного захисту;
- основи медико – санітарної підготовки;
- контроль навчальних досягнень.

Мета курсу «Допризовної підготовки» - це не тільки підготовка до строкової військової служби, а й подальший фізичний, вольовий, інтелектуальний, професійний, моральний розвиток особистості, формування в юнаків рис дорослої людини, якостей справжнього чоловіка.

Виходячи з основних положень **«Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006 - 2011 роки»**, та у зв'язку з переходом військ на контрактний принцип комплектування військово-патріотична робота буде проводитися шляхом рекламування військової служби, всебічної підтримки з боку державних та місцевих органів усіх рівнів ветеранських, військово-патріотичних, молодіжних та дитячих об'єднань і клубів, метою діяльності яких є формування громадянина-патріота, початкової військової підготовки в освітніх закладах, висвітлення героїко-патріотичної тематики в літературі, мистецтві та культурі.

Перш ніж розпочати вивчення предмета «Захист Вітчизни», звернемося в далеку сивину і подивимося, як до питання захисту своєї землі ставилися народи багатьох країн світу. Ознайомимося з битвами, які провели видатні полководці, з їх мудрістю щодо прийняття рішень в нестандартних ситуаціях.

Ці битви стали шедевром військового мистецтва і вивчаються й зараз через багато віків у військових училищах та академіях. Прочитавши цей маленький посібник з вивчення історії розвитку Збройних Сил України, може хтось із вас, юнаків, захоче стати військовим, оволодіти професією, яка називається «Захищати Батьківщину».

Даний посібник має допомогти викладачам з предмета «Захист Вітчизни» у підготовці до проведення уроків з розділу «Військово-історичні, правові та політичні основи захисту Вітчизни».

У посібнику використаний матеріал законодавства України про військову службу, а також висвітлена інформація щодо проходження військової служби за контрактом. Висвітлені на підставі досвіду, накопиченого під час експерименту комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями за контрактом, зміни до Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу».

У посібнику використаний сучасний матеріал (ілюстрація, тактико-технічні характеристики) озброєння і техніки, якою укомплектовані Збройні Сили України. Додаються карти – схеми.

В додатках посібника висвітлені питання, з якими допризовнику доведеться зіткнутися в першу чергу в Збройних Силах України.

Посібник містить матеріали інноваційного уроку. Ілюстративний матеріал посібника покликаний допомогти викладачам з предмета «Захист Вітчизни» в проведенні уроку та дати можливість учням більш глибоко засвоїти матеріал.

Матеріали посібника можна також використати в проведенні занять із гуманітарної підготовки з військовослужбовцями строкової служби та військовослужбовцями служби за контрактом.

Розділ 1. Військове мистецтво різних країн світу.

Починаючи урок з вивчення історії розвитку Збройних Сил України, викладачу з предмета «Захист Вітчизни» на кожному уроці доцільно наводити приклади військового мистецтва полководців різних часів і народів. Це завжди дасть змогу привернути увагу учнів до засвоєння висвітленої теми. Тому, що нічого не відбувалося на пустому місці. А все має свій поступовий розвиток. Воєнна термінологія, трактування видатних історичних постатей, історичні воєнні події не можуть не привернути уваги учнів. Тому в цьому розділі і приводяться ці історичні приклади, які викладач з предмета «Захист Вітчизни» може використовувати при підготовці до проведення уроку.

1.1 Мудрість видатних діячів минулого.

Флавій Веґецій Ренат, римський літератор.

Знання військової справи формує сміливість у бою: ніхто не боїться діяти, якщо він впевнений, що добре знає свою справу.

Хто хоче миру, нехай готується до війни; хто хоче перемоги, нехай старанно навчає воїнів; хто бажає одержати бажаний результат, нехай веде війну, спираючись на мистецтво і знання, а не на випадок.

Той, хто пливе з військом на військових кораблях, повинен уміти завчасно розрізняти прикмети бурі і водовертей. Від бур та хвиль кораблі гинуть частіше і в більшій кількості, чим від сил ворога. Море не знає жалю, і якщо обережність рятує передбачливих, то неуважних губить необережність.

Сунь – Цзи, китайський полководець.

Якщо знаєш супротивника і себе, воюй хоч сто разів – переможеш завжди; якщо знаєш себе, а його не знаєш то один раз переможеш, другого разу зазнаєш поразки; якщо не знаєш ні себе, ні його, кожного разу, коли будеш воювати, будеш зазнавати поразки. Коли можеш нападати, прикидайся недіючим. Коли знаходишся близько від ворога, застав його думати, що знаходишся далеко. Якщо ворог відпочиває, не давай йому спокою.

Могутність солдатського строю.

Багато віків війська не знали строю: одна озброєна сила, налітала на іншу, - і розпочинався бій. У п'ятому столітті до нашої ери у греків появився перший бойовий порядок військ – фаланга. Греки почали здобувати одну перемогу за другою, особливо над військами азійських народів, у яких строю не було.

8 тисяч греків перед боєм вишикувалися вісьмома шеренгами. У кожній шерензі було по тисячі воїнів; вони займали по фронту півкілометра. Воїни стояли, відчуваючи лікоть один одного. Передня шеренга, зімкнувши великі щити, виставивши списи, прикривала всю фалангу.

Друга і третя теж направляли списи вперед. Наступні шеренги були готові замінити вбитих товаришів. Прорвати стрій такої фаланги було не можливо. Сильні удари наносила фаланга в короткій атаці. Воїни переходили з ходу на біг. Списами змушували противника відступити і завершували бій мечами.

Але у фаланги були два недоліки. Вона не могла рухатися по нерівній місцевості. Стрій порушувався, фаланга розривалася. В ці розриви противник спрямовував свій напрям і завдавав удару з незахищеного тилу, в спину грекам.

Другий недолік – слабкі фланги фаланги. На флангах противника зустрічали всього вісім воїнів зі списами. Багато полководців думало, як удосконалити фалангу. Охорону флангів стали доручати кінним загонам. З охороною флангів питання було вирішено, але пересуватися фаланга все ще не могла. Розбитий противник з успіхом рятувався від неї простою втечею.

Давньоруська «стіна», яка змінилася шикуванням колонами у слов'ян, відрізнялася від фаланги греків дуже важливою характеристикою: за нею ще знаходилася лінія воїнів. Вона охороняла тил, заповнювала розриви при прориві «стіни», часто наносила рішучий удар – діючи як резерв.

Фаланга, «стіна», легіон – це бойовий порядок, який могли використовувати тільки навчені армії. І головним у навчанні було те, що ми називаємо тепер стройовою підготовкою.

Зосередити сили на головному напрямку

«Мої Левктри і Мантінея», - говорить хто-небудь, підбиваючи підсумки довгої і великої праці.

Давайте підемо по цій ниточці, вона знову приведе нас до Стародавньої Греції.

Войовничі спартанці вторглися в Беотію. Біля містечка Левктри відбулася їх зустріч з військом Епамінонда.

У спартанців було 10 тисяч гоплітів і тисяча кінноти, у беотійців кіннотників було стільки ж, але піхоти – 6 тисяч.

Спартанці розраховували легко перемогти. Їх фаланга складалася із дванадцяти шеренг, попереду зайняла позицію кіннота.

Епамінонд попереду теж поставив кінноту. Але фалангу він вишикував не звичайно – не рівним брусом, а у вигляді кочерги. Довгу рукоятку складали вісім шеренг ополченців, короткий же кінець, яким ворухать вугілля, утворили п'ятдесят коротких шеренг відбірних воїнів. Епамінонд наказав ополченцям не вступати в бій і при проведенні наступу ворогом відходити, обороняючись. Він розраховував, що долю бою вирішить крило, в якому були відбірні воїни. Битва розпочалася атакою сильної кінноти беотійців. Спартанські кіннотники були зім'яті. Відступаючи за правий фланг своєї фаланги, вони врзалися в піхоту і зруйнували її ряди. Епамінонд, скориставшись панікою, атакував противника по всьому фронту. Тут і показав себе «кінець кочерги», яким ворухать вугілля. Його натиск був таким могутнім, що фаланга спартанців була зруйнована, правда, на не великому просторі. Але цього було достатньо, щоб закінчити битву перемогою.

Спартанці втратили багатьох військових начальників і самого царя Клеомброта. Це був єдиний в історії випадок, коли загинув цар. Царську особу завжди охороняли кращі воїни.

Через декілька років Епамінонд знову бився із спартанцями, знову застосував особливе шикування і знову переміг. Битва відбулася при Мантінеї. Епамінонд рухав військо вперед вузькою частиною, як військовий корабель, вважаючи, що у тому місці, де йому буде можливо прорвати лінію розташування противника, він нанесе рішучу поразку всьому ворожому війську. І дійсно, не помилився у своїх розрахунках: здобув перемогу у тому

місці, де він врізався в ряди противника, змусивши вороже військо втекти з поля бою.

Радість беотійського війська була затьмарена тим, що в битві загинуло багато воїнів. Смертельне поранення отримав і полководець.

У критичний момент битви дротик спартанця вціпив йому в груди. Лікар попередив: як тільки буде вийнятий дротик, Епамінонд помре. Полководець заборонив виймати дротик, поки не знайдуть на полі бою його щит. Після того як знайшли щит, Епамінонд поцілував його і наказав вийняти дротик, після чого помер.

Пам'ять про тактику Епамінонда збереглася і до наших днів.

Неможливо однаково бути сильним по всьому фронту. Тому завжди командири визначають напрямок головного удару, а на другорядному напрямку достатньо скувати противника.

Стратегми – воєнні хитрощі.

(За твором Юлія Фронтіна)

У Римі жив полководець і воєнний історик Юлій Фронтін. Він був працелюбним і скромним чоловіком. Співвітчизники хотіли спорудити за життя йому пам'ятник за його заслуги, але він заперечив і сказав: «Витрати на пам'ятник зайві; пам'ять про нас буде жити, якщо ми заслужимо це своїм життям».

Як сховати свої плани.

Гімількон, вождь пунійців, хотів раптово привести свій флот на Сицилію. Тому він не сповістив командирів, куди направляється, а вручив їм запечатані таблиці, де був указаний маршрут. Він наказав, щоб ніхто не відкривав таблиць, якщо тільки корабель не буде відігнаний бурею від напрямку флагманського корабля.

Метелл Пій на питання, що він буде робити завтра, відповів: «Якщо б моя туніка змогла заговорити, я б її спалив»

Хтось поцікавився у Ліцинія Краса, коли він збирається знятися з табору. Той відповів: «Ти боїшся, що не почувеш сигналу?»

Як провести війська через міста, захоплені ворогом.

Нікострат, полководець етолійців, у війні проти епіротів, коли дорога в ту країну стала небезпечною, зробив вигляд, що збирається наступати в іншому місці. Військо епіротів зібралось там, щоб перешкодити. Тоді Нікострат залишив невеличкий загін, створив видимість, що військо залишається на місці, а з основними силами вступив у країну через прохід, де його не чекали.

Лакедемонські полководці вирішили пливти в Сіракузи, але боялися розташованого вздовж берега флоту пунійців. І ось вони пустили вперед десять захоплених ними пунійських кораблів, як переможців, а свої кораблі приєднали до їх бортів. Обманувши пунійців, вони пройшли.

Як вибратися із найскладніших позицій.

Серторій в Іспанії вимушений був переправитися через річку, оскільки з тилу наседав ворог. Він наказав звести на березі вал у вигляді ввігнутого місяця, навалити на нього дров і запалити. Відрізавши таким чином противника, він без перешкод перейшов річку.

Спартак, будучи запертим проконсулом П. Варінієм, закопав у землю перед воротами стовпи з невеличкими інтервалами, прив'язав до них опудала в одязі та зі зброєю (на відстані вони здавалися заставою) і розвів по всьому табору вогнища. Тим самим ввів противника в оману.

Дарій, щоб непомітно для скіфів залишити табір, залишив у таборі собак і ослів. Чуючи їх гавкання і рев, противник думав, що Дарій залишається на місці.

Розвідування планів противника.

Консул Ємілій Пап під час етрусської війни, збираючись вести військо на рівнину, здалеку помітив багато птахів, які піднялися над лісом. Він догадався, що там знаходиться якась засада; птахи були схвильовані, злітали у великій кількості. Він вислав розвідників і виявив, що десять тисяч бійців загрожують там перехопити римський загін. Направивши легіони з іншого флангу, чого не чекав противник, він здобув перемогу.

Газдрубал, брат Ганнібала, зрозумів, що війська противника Лівія і Нерона з'єдналися, хоча приховували це - не збільшуючи розміри табору. Він помітив, що коні були виснажені від походу, а люди загоріли, як це буває на марші.

Про засади на шляху.

Фульвія Нобіліора противник притискував з тилу, а між ними була річка, не на стільки велика, щоб перешкоджувати переправі, але швидкість течії була велика. Фульвій розмістив один з легіонів в укритті по цей бік річки, так щоб ворог просувався сміливо в розрахунок на нечисленність противника. Коли так і сталося, легіон, спеціально для цього підготовлений, напав із засади на ворога і розгромив його.

Вибір місця для битви.

Ганнібал, передбачаючи помірятися силами з Марцеллом, розмістився так, щоб з флангу у нього були ритвини і круті дороги. Використавши природні укріплення, він переміг видатного полководця.

Чим заповнити недостатність спорядження.

Ганнібал не зміг змусити слонів переплисти дуже глибоку річку і не мав матеріалу для побудови плотів. Тоді він наказав поранити найбільш розлюченого слона під вухом, а тому, хто наніс рану, – негайно переплисти річку і побігти уперед. Розлючений слон, наздоганяючи свого кривдника, переплив річку і своїм прикладом повів за собою інших.

Карфагенські полководці, не маючи волокна для спорядження флоту, використовували для плетіння канатів жіноче волосся, те ж саме робили месалійці і родосці.

Що робити, коли сил недостатньо.

Серторій в Іспанії чисельністю кавалерії поступався перед ворогом, який самовпевнено підступав до укріплень. Вночі його воїни вирили ями і перед

ними вишикували війська. Коли кавалерія почала підступати, він відступив. Переслідувачі попадали в ями і були таким чином переможені.

Про втечу.

Цар Сирії Трифон, зазнавши поразки, розкидав по всьому шляху своєї втечі гроші і, затримавши вершників Антиоха пошуками їх, втік.

Про зраду.

Персидський цар Дарій навмисно знівечив обличчя приближеного свого Зопіра, у вірності якого він був впевнений і відіслав його до ворога. Зопіра вважали непримиримим ворогом Дарія. Ці переконання він ще підкріплював тим, що під час битви вибігав уперед і кидав у Дарія дротики. В результаті він здав Дарію доручене йому для оборони місто Вавилон.

«Гуси Рим врятували»

«Гуси Рим врятували» - так кажуть, коли хочуть підкреслити, що тільки випадок допоміг уникнути великих неприємностей.

Відправимося до Стародавнього Риму, який прославився своїми легіонами і полководцями. Але якщо вже вираз покликав нас у дорогу, не в похвалу римлянам, то й нам не залишається нічого іншого, як познайомитися з сумними подіями для римлян.

У четвертому столітті до н.е. почалася навала галлів. Вони захопили місто, розграбували майно римлян, палили їх будинки. Мешканці сховалися на пагорбі в Капітолії.

Під охороною воїнів вони почували себе у відносній безпеці. Але гали знайшли таємну стежку, яка вела на вершину пагорба. Вночі по стежці галли почали рухатися галльські воїни, щоб захопити храми з їх скарбами, біженцями. Охорона римлян спала. На щастя, гуси, посвячені богині Юноні, почули шелест і почали гоготати. Крики гусей розбудили охорону. Напад було відбито.

«Розрубати Гордіїв вузол»

Вступивши в Малу Азію, Олександр Македонський зайняв місто Гордій. Там, у храмі Зевса, стояла гарба, дишло якої було з'єднано з ярмом заплутаним вузлом. Як говорилося у міфі, той хто зуміє розв'язати вузол, той стане господарем світу. Полководець розрубав вузол мечем. Розрубати Гордіїв вузол у наш час - це значить вирішити яку-небудь складну справу з допомогою сили.

Про заходи щодо зрадників

Ганнібал знаючи, що деякі з його солдатів минулої ночі перейшли до ворога, і впевнений, що в його таборі знаходяться ворожі лазутчики, заявив, що не треба називати перебіжчиками відважних воїнів, які перейшли на бік ворога за його наказом, щоб вивідати плани ворога. Почувши це, лазутчики донесли своїм командирам. Тоді римляни схопили перебіжчиків, відрубали їм руки і відпустили.

Про дисципліну.

Диктатор Курсор присудив до різок начальника кінноти Фабія Рула за те, що той наперекір його наказу вступив у бій, хоча і успішно, і збирався після покарання стратити його. Ні протест, ні благання не змусили диктатора скасувати страту. А коли Рул утік, Курсор відправився за ним до Риму. Там він зняв з нього загрозу смерті лише після того, як Фабій разом з батьком упали перед ним на коліна і одночасно за нього просив сенат і народ.

Як створити враження достатку.

Коли галли взяли в облогу Капітолій, римляни, дійшовши до крайньої межі голоду, стали кидати в ворога хлібом. Створивши таким чином враження достатку продовольства, вони витримали облогу, поки не підійшла підмога.

Марафонська дистанція

Після перемоги греків над персами грецький полководець Мальтіад відправив посланця в Афіни, щоб сповістити про перемогу. Від міста Марафон до Афін 42 кілометри 195 метрів. В пам'ять про воїна, який передав радісну звістку, у спортсменів така дистанція називається марафонською.

Спис і щит

Спис і щит – нерозлучні, споконвічні вороги. Примінивши спис для нападу, людина дуже швидко придумала захист від нього – щит.

З того часу кожен новий вид зброї супроводжує, як тінь, його проти-озброєння: кулю – броня, отруйні речовини – протигаз, бомбардувальників – зенітні ракети.

Нагорода, якій 38 століть

У стародавніх греків був особливий знак, яким відзначалася доблесть воєначальників. Він називався «Золота похвала», Записи, в яких згадується цей знак, зроблені у 18 столітті до нашої ери. Так що «Золоту похвалу» можна вважати найстарішим військовим орденом.

Римські вінці – нагороди за військову доблесть. Вінцями нагороджували:

- першого, хто піднявся на кріпосний мур;
- переможця в бою;
- першого, хто піднявся на ворожий корабель;
- за врятування римського громадянина на полі бою;
- за хоробрість.

«Хочу на ви іти»

Видатний воєначальник Київської Русі князь Святослав сам видавав свої військові задуми: він відсилав посланців до противника із звісткою: «Хочу на ви іти». Те, що у всі часи було таємницею, охоронялося усіма способами від лазутчиків і розвідки, Святослав передавав ворогові прямо в руки. І все рівно перемагав. Здається одне другому створює протиріччя. У чому тут справа?

Бойове хрещення Святослав одержав, коли йому було 4 роки. Княгиня Ольга, відправляючись у похід на древлян, взяла із собою 4-річного сина. Коли

раті зійшлися, Святослав першим кинув спис. Правда, він пролетів, як говорить літописець, між вух Святославова коня і упав біля передніх ніг. Але цим було покладено початок бою.

В самостійний похід князь повів дружину, коли йому було 20 років. «Котлів він за собою не возив, - пише літописець, - м'ясо в поході не варив, але тонко нарізав конину або звірину, пік на вугіллі і їв. Шатрів у нього не було; лягаючи спати, клав під себе пітник з коня, а під голову сідло. Під стать князю була і його піша дружина. Вона не тягнула за собою великого обозу, була легкою і рухомою, звичною до сурового життя. Коли чутки про перемоги Святослава розповсюдилися по навколишнім землях, його попередження сприймалося як близьке і невідворотне лихо. Ворог готувався до бою в поганому настрої, прирікаючи уже себе до поразки.

Порох на війні

Порох винайшли китайці. Сталося це за декілька століть до нашої ери. Не хитра суміш селітри, сірки і вугілля вибухала від маленької іскри і виділяла велику кількість газів. Китайські військові знайшли пороху застосування на війні. Трубками з порохом вони нарощували стріли. Підпалювався гніт трубки, стріла випускалася із лука. Вона летіла як ракета. Дальність польоту стріли-ракети була незначною. В той час придумали подібне до вогнемета. На держак прикріплювався металевий циліндр. Вибухом пороху із циліндра виштовхувало на ворога палаючі пластівці. Називалася ця зброя по - китайськи – піка несамовитого вогню. Придумавши такі речі, китайці створили і першу гармату.

Перший постріл у Європі

У 1118 році місто Сарагоса першим із міст Європи почуло артилерійську стрільбу. Іспанську фортецю обстрілювали завойовники-араби. Самі вони знали секрет пороху і гармати від китайців та індійців.

Від арабів до іспанців

Іспанці, зазнавши на собі дію артилерії, першими в Європі придбали власні гармати. В 1308 році вони взяли Гібралтарську фортецю з допомогою нової зброї.

Від іспанців до всіх

Склад пороху перестав бути таємницею. По всій Європі почали виготовляти гармати. Це відбулося в середині 14 ст. Лити стволи ще не вміли. Їх зварювали із довгих смужок заліза і для міцності охоплювали обручами. Ствол прикріплювався до дерев'яної колоди-станка. Підкладаючи під станок стовбури дерева – товсті і тонкі, надавали зброї кут підвищення, наводили на ціль. В гармату насипали порох, закладали пиж, потім – кам'яне ядро або шматки заліза (перша картеч) і стріляли, підпалюючи порох через отвір розпеченим дротом.

Винахід в Пістойе

Перші рушниці зробили італійські майстри в 1364 році. Їх дула були довжиною біля 20 сантиметрів. Стріляли дуже погано, заряджати їх було довго. Італійські майстри весь час думали, як удосконалити ручну

вогнепальну зброю. Майстрам в Пістойе вдалося винайти зручну новинку. Вона була названа по імені міста пістолетом.

Гвинтівка

Якщо дзига вертиться, то вона стоїть на вістрі. Якщо не вертиться – падає набік. Стійкість дзизи надають їй оберти навколо своєї осі. Подібну стійкість на траєкторії при стрільбі одержували кулі та снаряди. Куля і снаряд починали обертатися у стволі, летіли обертаючись, і тому стріляли далеко, прицільно.

У 1654 році майстер Тимофій Вяткін виготовив особливу пищаль з гвинтовими нарізами. Тоді-то вперше і прозвучало слово «гвинтівка»

Перші гвинтівки заряджалися, як гладкоствольні мушкети, зі ствола, але повільніше разів у сім: проштовхнути кулю у ствол з нарізами було складніше. Тільки через два століття, коли придумали набої з металевими гільзами і коли гвинтові нарізи стали нарізати за допомогою спеціального станка, гвинтівка стала зручною зброєю і була прийнята на озброєння всіма арміями. Швидкострільність гвинтівки підвищилася після того, як до неї приєднали магазин – коробку з набоями. Вперше такі гвинтівки застосовували американці під час громадянської війни 1861-1865 років. Слово «магазин» прийшло в інші мови з італійської, а до самих італійців – із арабського. Арабське «махазин» - означає «склад», «амбар». Маленький «амбарчик», у якому п'ять набоїв, став дуже важливою частиною гвинтівки.

Гармата

Ми знаємо, артилерія виникла раніше стрілкової зброї. Але сталося так, що стрілкова зброя обігнала її. Піхота вже отримала нарізні гвинтівки, а гармати ще були гладкоствольні, стріляли вони не далеко, заряджати їх було довго. Артилерія уже не могла виконувати свої завдання. Щоб стріляти по ворогові, гармати треба було встановлювати попереду своєї піхоти. Ворожі стрільці, залишаючись у безпечному місці, легко могли знищити гарматні обслуги.

Відбулася дивна річ – велетні гармати стали слабкіші карликових гвинтівок.

Річ у тому, що при пострілі гармата затягувалася димом. Артилеристам доводилося чекати, коли дим розвіється, і тільки після цього наводити гармату на ціль. При цьому швидкострільність була не високою. Вчені задумалися. Особливо швидко почала підвищуватися роль артилерії, коли француз П.Вьель винайшов піроксиліновий порох, а Д.Менделєєв створив порох піроколлоїдний. Обидва порохи були бездимні, вони сильніше викидали снаряд. Дальність нарізних гармат досягла 6-8 кілометрів. Артилерія повернула собі втрачені переваги.

Кулемет

У 1883 році американець М.Максим винайшов першу автоматичну зброю, яка стріляла кулями, - кулемет.

Міномет

Єдине, що було недосяжним для гармат, - це були цілі, що знаходилися в безпосередній близькості, а також на зворотних схилах гір. Але в 1904 році, під час російсько-японської війни, до артилерії приєдналися міномети. Перший міномет і міни до нього виготовили мічман С.Власєв і капітан Л.Гобято. Міна

із міномета летіла круто угору, падала теж круто. Вона вражала цілі, недоступні снарядам. Тепер надійно захиститися від обстрілу можна було тільки в міцних сховищах та укриттях.

Танки

Ще в сиву давнину люди пробували створити таке, що захищало б воїнів від стріл і при цьому рухалося б.

В кінці 19 ст. були створені умови для того, щоб придумане в старину виконати у металі, зробити танк. Всі головні частини танка окремо уже були – гусениці, двигуни, які працювали на гасі, броня, гармати й кулемети. Необхідно було зібрати все воедино. Перший проект броньованої машини розробив у 1911р. В.Д. Менделєєв, син великого вченого, другий в 1912р. лейтенант австрійської армії Бурштин. У 1915 р. винахідник Пороховщиков зробив одногусеничну машину, озброєну кулеметом. Вона називалася «вездеходом» (вона добре рухалася по бездоріжжю, могла плавати з швидкістю 25км/год.), але справа далі проектів не пішла. Виробництво танків налагодили англійці. Грізна, бойова машина називається танком.

Англійське «танк» на російську мову перекладається словом «бак». Перший танк дійсно нагадував металеву коробку з гусеницями по бокам і рульовим колесом ззаду. Танк був озброєний чотирма кулеметами і двома гарматами. Обслуговували машину вісім чоловік.

Перший танк англійці застосували в битві проти німців на Сомі. Але нічого з танкової атаки не вийшло. Із 49 машин 17 застрягли на половині шляху від ворожих позицій, решту було підбито і спалено німцями; рухалися танки повільно – 4 км/год., зверху броні на них були додаткові баки з паливом – вони легко загоралися.

Авіація

Перший у світі літак побудував воєнний інженер Олександр Федорович Можайський. Влітку 1882 р. в Царському Селі (під Петербургом) був здійснений перший в історії політ. Брати Вільбур і Орвіль Райти підняли свій аероплан у повітря лише через 21 рік. У 1911р. російський полковник Сокольников вперше встановив радіозв'язок літака із землею. В 1913р. офіцер Поплавко вперше встановив на літаку кулемет. Інженер Лобачов придумав для літака лижі. Перший у світі ранцевий парашут винайшов Котельников. Засновником вищого пілотажу став Петро Миколайович Нестеров. Вперше він здійснив політ у вигляді петлі. При проведенні повітряного бою П.М.Нестеров здійснив таран – він таранив австрійський літак, але сам загинув.

Газова атака

Першість у використанні отруйних речовин належить німецькій армії. Хімічна промисловість Німеччини ще в мирний час виробляла в великій кількості хлор і фосген. Ці та інші гази були використані в першу світову війну. Німці, готуючись до контрудару проти французів і англійців, на 6-ти кілометровій ділянці фронту встановили 6 тисяч балонів з хлором. Дочекавшись коли вітер подув на ворога, вони почали газу пуск. За п'ять хвилин було випущено 180 тонн хлору. Це відбулося 22 квітня 1915р. У траншеях і окопах почалася паніка. Люди не знали, чому вони задихаються.

Того разу було, отруєно 15 тис. чоловік, із них 5 тис. загинуло.

Влітку 1917 р. біля бельгійського міста Іпра німці застосували нову, більш небезпечну отруйну речовину, яку було названо за місцем застосування іпритом.

Перший універсальний протигаз, який захищав людину від різних отруйних речовин, винайшов у 1915р. Микола Дмитрович Зелінський, в майбутньому академік, видатний радянський учений.